Keskeneräinen matrikkeli

Finnugor életrajzi lexikon. Kézirat. Szerkesztette DOMOKOS PÉTER. Budapest, Tankönyvkiadó 1990. 366 s.

Debrecenin 7. kansainväliseen fennougristikongressiin 1990 kiirehti valmistumaan moni teos, niin myös »Suomalais-ugrilainen elämäkerrasto» (Finnugor életrajzi lexikon, FÉL). Teoksen päätoimittaja professori Péter Domokos tunnetaan etenkin uralilaisia kieliä puhuvien Neuvostoliiton kansojen kirjallisuuksien tutkijana. Artikkelien kirjoittajia on kaikkiaan kahdeksantoista, kaksi näistä virolaisia, loput unkarilaisia. Suurin osa heistä on Budapestin Eötvös Loránd -yliopiston piirissä toimivia fennougristeja.

Eötvös Loránd -yliopiston filosofisen tiedekunnan toimitteena ja virallisesti »käsikirjoituksena» (*kézirat*) ilmestyvä fennougristimatrikkeli sisältää noin 750 fennougristin tiiviit henkilö- ja elämäkertatiedot: syntymä- ja kuolinajan ja -paikan (sikäli kuin ne ovat tiedossa), lyhyen kuvauksen urasta sekä kirjallisuusviitteitä. Kirja on ulkoasultaan vaatimattoman monistemainen konekirjoite ja sisällöltäänkin vielä sangen puutteellinen. Lyhyessä esipuheessa, joka on käännetty myös saksaksi, venäjäksi ja suomeksi — muuten FÉL on täysin unkarinkielinen — myönnetäänkin kirjassa olevan runsaasti aukkoja ja virheitä. Suopeita lukijoita pyydetään lähettämään oikaisunsa ja lisätietonsa päätoimittajalle, ilmeisestikin matrikkelin tulevia ja täydellisempiä laitoksia varten (suoraan ei tosin kerrota, miten varmasti, milloin ja missä muodossa ne ovat odotettavissa). Erityisesti toivotaan lisätietoja niistä kirjan lopussa luetelluista henkilöistä, jotka »teknisistä syistä ja muiden esteiden vuoksi» ovat matrikkelin »tässä versiossa» jääneet vaille artikkelia. Tämä puuteluettelo käsittää useita satoja nimiä.

Alustava laskutoimitus osoitti teoksen sisältävän 754 henkilöä. Suurimpana ryhmänä ovat Unkarin fennougristit. Unkarilaisia, joihin tässä laskelmassa sisältyvät paitsi nykyunkarilaiset myös Unkaria ympäröivien unkarilaisalueiden edustajat, on runsaat 270, siis runsas kolmannes elämäkerraston koko henkilömäärästä. Toisena suurena ryhmänä ovat Venäjän ja Neuvosto-Venäjän (ilman Baltiaa) fennougristit, joihin kuuluvat sekä uralilaisia kieliä puhuvien kansojen että venäläisten edustajat — kansallisuuksien erottaminen ei matrikkelin avulla käynyt päinsä. Heidän määränsä on noin 190. Kolmantena suurena ryhmänä ovat virolaiset, joiden määräksi alustavassa laskutoimituksessa tuli 98. Suomalaisten määrä on 77. Emme syyllistyne etnosentrismiin, kun oletamme, että virolaisten fennougristien määrä todellisuudessa tuskin on ainakaan suomalaisten fennougristien määrää suurempi; eron täytyy johtua hakuteoksen epätarkkuudesta. — Lisäksi teokseen sisältyy britannialaisia, espanjalaisia, hollantilaisia, italialaisia, itävaltalaisia, latvialaisia (ja liiviläisiä), liettualaisia, norjalaisia, puolalaisia, ranskalaisia, romanialaisia, ruotsalaisia, saksalaisia, slovakialaisia, tanskalaisia ja yhdysvaltalaisia. Nämä ryhmät ovat enimmäkseen pieniä (1—10 edustajaa). Saksalaisia on kuitenkin runsaat neljäkymmentä. Lisäksi on runsaan parinkymmenen henkilön kansallisuuden määrittäminen jäänyt avoimeksi.

Kuka on fennougristi?

Matrikkelin aukkoja ja puutteita ihmettelee vähemmän, kun on lukenut unkarinkielisen johdannon, jossa teoksen tavoitteet esitellään tarkemmin. Ne ovat huimaavat. FÉL pyrkii sekä maantieteelliseen että ajalliseen kattavuuteen: siihen on ollut tarkoitus saada mukaan koko maailmasta kaikki fennougristiikkaa harrastaneet tai sivunneet »Herodotoksesta tai ainakin Haalogalandin Ottarista [Ottar muuten löytyykin kirjasta, H:n kohdalta!] aina 1990 tohtoriksi väittelevään nuoreen asiantuntijaan saakka».

Fennougristiikka (uralistiikka) puolestaan määritellään, kuten esimerkiksi kansainvälisten fennougristikongressien yhteydessä on ollut tapana, laajaksi tieteenalakompleksiksi, johon kuuluvat myös suppea-alaisemmat fennistiikka ja hungarologia. Kuten henkilövalinnoistakin ilmenee, fennougristiikaksi luetaan tässä matrikkelissa tieteellisen tutkimuksen lisäksi ylipäätään kaikki uralilaisia kieliä puhuvien kansojen kielen, kulttuurin ja historian harrastus, arkeologian tutkimuksesta kansanmusiikin populari-soimiseen, keskiaikaisten kosmografioiden ja ensimmäisten aapiskirjojen laatimisesta nykykirjallisuuden kääntämiseen ja tulkkina toimimiseen! Tällaisten »fennougristien» luettelon Domokos uskoo epätäydellisenäkin auttavan tiedonjanoista löytämään tiensä yhä paisuvassa tieto- ja tutkimustulvassa. Johdannon perusteella saa jopa vaikutelman, että FÉL olisi tarkoitettu jonkinlaiseksi fennougristiikan kronikaksi, antamaan käsitystä uralistiikan eri osa-alueilla tehdystä työstä.

Fennougristiikka-käsitteen rajaaminen ja määritteleminen kävisi sinänsä erillisen kiistakirjoituksen aiheeksi. Péter Domokoshan tunnetaan »suomalais-ugrilaisen kirjallisuudentutkimuksen» harjoittajana ja tällaisen käsitteen puolestapuhujana. Niin mielekästä kuin vertaileva kulttuurintutkimus sinänsä voikin olla, kielisukulaisuus on kuitenkin sen lähtökohtana täysin mielivaltainen: uralilaisia kieliä puhuvat kansat eivät muodosta mitään erikseen erottuvaa kulttuurikokonaisuutta edes perinteisen kansankulttuurinsa, saati nykykirjallisuutensa kannalta. Jos kielisukulaistemme nykyisen kaunokirjallisuuden tutkimus on fennougristiikkaa (tai uralistiikkaa), miksei fennougristiikaksi lueta ja fennougristimatrikkelien henkilövalinnoissa oteta huomioon myös vaikkapa Suomen, Viron tai Unkarin nykymusiikin, arkkitehtuurin tai urheiluseuratoiminnan tutkimusta?

Jos »uralilaisten» nykykirjallisuuksien tutkimus voidaankin FÉL:n toimituskunnan mielestä — kenties kansanrunouskytköstensä tai filologispainotteisen tutkimusperinteemme nojalla — lukea fennougristiikaksi ja sen harrastajat ottaa mukaan fennougristimatrikkeliin, olisi tässä ainakin oltava johdonmukainen. Nyt etenkin kirjallisuuden ja kulttuurin alan henkilövalinnat kärsivät selvästi Unkari-painotuksesta. Unkarin ja Suomen sekä Unkarin ja Viron välisten kulttuurisuhteiden merkkihenkilöt ovat runsaasti edustettuina, niin että kääntäjien ja tulkkien lisäksi matrikkeliin tai ainakin matrikkelista puuttuvien luetteloon ovat päässeet myös (raakakäännösten avulla) käännöslyriikkaa luoneet runoilijat: Anna Bede, Zsuzsa Rab, Otto Manninen, Paavo Haavikko (?), Ellen Niit (kirjailija, ei samanniminen Tallinnan Kielen ja kirjallisuuden instituutin tutkija) jne. jne. — myös kirjailija Arvi Järventaus on päässyt matrikkeliin Unkari-aiheisten teostensa perusteella. Sitä vastoin pelkästään suomalais-virolaisten kulttuurisuhteiden alalla vaikuttaneet opettajat, kääntäjät, tulkit ja kirjailijat puuttuvat sekä matrikkelista itsestään että lopun puutelistasta: kummastakaan ei löydy viime vuosikymmenen uutterinta Viron kirjallisuuden suomentajaa ja kulttuurivälittäjää Eva Lilleä, ei tunnustettuja Suomen kirjallisuuden virontajia Piret Saluria ja Endel Mallenea, vain muutamia nimiä mainitaksemme. (Hella Wuolijoki matrikkelissa sentään esiintyy.) FÉL myös tuntee kaikki Unkarissa vaikuttaneet suomalaislehtorit ja -stipendiaatitkin, oli näillä mainittavaa tieteellistä tuotantoa tai ei, mutta ei mainitse edes artikkelitta jääneiden nimiluettelossa esimerkiksi Helsingin yliopiston täysinpalvellutta viron lehtoria Eeva Niinivaaraa eikä entistä Helsingin yliopiston viron lehtoria, leksikografia ja oppikirjantekijää Helga Laanpereä.

Kuten sanottu, n. 750 varsinaisen henkilötietoartikkelin lisäksi sadoittain FÉL:n tuntemia fennougristeja on tyydytty mainitsemaan kirjan lopussa olevassa nimiluettelossa. Toimituskunta kertoo johdannossa lähettäneensä »tusi-

noittain kyselylomakkeita» eri puolille maailmaa, mutta useimmat niistä ovat jääneet palauttamatta, ja tietojen niukkuuden vuoksi ei monista nimistä ole saatu aikaan artikkelia. Ihmetyttää kuitenkin, että lopun nimiluetteloon on jätetty tunnettuja henkilöitä, joiden elämäkertatiedot sekä tärkeimmät teokset löytäisi helposti tietosanakirjoista tai alan historiateoksista (Franz Bopp, Otto Donner, F. R. Faehlmann, Henrik Ganander, C. A. Gottlund, Jakob Grimm, Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Daniel Juslenius, F. R. Kreutzwald, Ilmari, Julius ja Kaarle Krohn, A. Schleicher, E. N. Setälä, Vilhelm Thomsen...). Erityisesti tällaista hämmästelee, kun varsinaisesta matrikkeliosasta kuitenkin löytää tiedoiltaan hämmästyttävän niukkoja artikkeleja. Esimerkiksi István Átányin henkilötiedoissa (s. 25) on syntymäajan ja -paikan kohdalla kysymysmerkki, ja häntä luonnehditaan lyhyesti »kielentutkijaksi ja kääntäjäksi», jonka elämäkertatietoja »ei toistaiseksi ole saatu selville»; lisäksi kerrotaan hänen käsitelleen saamen kielen ja tieteenhistorian kysymyksiä ja mainitaan pari hänen artikkeliaan; Ivan R. Kortt (s. 165) on samoin saanut syntymäaikansa paikalle kysymysmerkin ja artikkelikseen vain lyhyen luonnehdinnan »kielentutkija, samojedologi» sekä kirjallisuusviitteen. Eikö tämän verran tai enemmänkin olisi varsin vähällä vaivalla voitu kertoa myös Gananderista tai Kreutzwaldista? Tietosanakirjoja toimitus kuitenkin on käyttänyt: virolaiseen ENE-tietosanakirjaan on viittauksia mm. sivuilla 200, 252—253. Miksei lähdettä ole käytetty systemaattisesti? — Suomalaisia tietosanakirjoja taas ei näy FÉLin lähdeluettelon mukaan ollenkaan käytetyn, vaikka luulisi niitä olevan Budapestissä saatavilla.

Voisi myös kuvitella, että tällaisen matrikkelin toimituskunta hankkisi käyttöönsä paitsi suomalaisia tietosanakirjoja myös Kuka kukin on -teoksia tai Seulasissa useinakin laitoksina julkaistuja kansallisten tieteiden henkilökalentereita, joista löytäisi tärkeimmät tiedot esimerkiksi monista suomalaisista »fennougrististen alojen» professoreista ja huomattavista tutkijoista. Hyviä lähteitä olisivat myös Virittäjän merkkipäiväkirjoitukset ja nekrologit. Melkoisen määrän tutkijanimiä löytää SUSAssa säännöllisesti julkaistuista Suomalais-ugrilaisen Seuran jäsenluetteloista. Nyt puutelistaan on jätetty niin monia nykyään eläviä tai tällä vuosisadalla vaikuttaneita tutkijoita, että matrikkeli alkaa vaikuttaa tyngältä. Puuttuvien joukossa on mainittu mm. Martti Airila, Erkki Ala-Könni, Martti Haavio, Aimo Hakanen, Lauri Honko, Terho ja T. I. Itkonen, Eino Jutikkala, Jalo Kalima, Silva Kiuru (esiintyy puutelistassa myös tyttönimellään Silva Sola), Eero Kiviniemi, Matti Klinge, A. V. Koskimies, Tapani Lehtinen, Juhani [U. E.] Lehtonen, Pentti Leino, Heikki Leskinen, Ville Luho, C. F. Meinander, J. J. Mikkola, Heikki Paunonen, Reino Peltola, Matti Pääkkönen, Paavo Pulkkinen, Martti Rapola, Alpo »Räsänen» [Räisänen?], Päivi Rintala, Veikko Ruoppila, Matti Sadeniemi, Pekka Sammallahti, Annamari Sarajas, Pauli Saukkonen, Antti Sovijärvi, Matti K. Suojanen, Viljo Tarkiainen, Yrjö Henrik Toivonen, E. A. Tunkelo, Tuomo Tuomi, Aimo Turunen, Niilo Valonen, A. O. Väisänen, Leea Virtanen, Toivo Vuorela, Jorma Vuoriniemi, Kalevi Wiik ja Valma Yli-Vakkuri — vain joitain suomalaisia luetellaksemme.

Suomalainen tai Suomen oloja paremmin tunteva toimituskunnan jäsen olisi voinut myös lisätä koko joukon suomalaisia tutkijoita, joita FÉL ei mainitse edes puutelistallaan. Jos kerran ns. puhdas (balto)fennistiikkakin halutaan lukea käsiteltävään ja esiteltävään alueeseen, tuntuu kiusalliselta, että matrikkelista ja puuttuvien listaltakin on unohtunut koko joukko jopa 1970- ja 1980-luvulla tohtoriksi väitelleitä tutkijoita: Aili Flint, Rune Ingo, Tuomo Jämsä, Jyrki Kalliokoski, Saulo Kepsu, Jouko Koivisto, Kaija Kuiri, Klaus Laalo, Mat-

ti Larjavaara, Pekka Lehtimäki, Maija Länsimäki, Aila Mielikäinen, Kari Nahkola, Pirkko Nuolijärvi, Muusa Ojanen, Terttu Orpana, Marjatta Palander, Ritva Liisa Pitkänen, Irmeli Pääkkönen, Jaakko Sivula, Jorma Toivainen... Näistä tutkijoista jotkut kuuluvat jo alan professorikuntaan, ja dosentteja on joukossa useita. Vanhempiakin suomen kielen tutkijoita puuttuu kokonaan: pahana virheenä on pidettävä Eeva Lindénin puuttumista.

Ulkosuomalaisista yleisen kielitieteen ja siinä sivussa suomenkin tutkijoista ovat unohtuneet mm. Raimo Anttila, Lauri Karttunen, Paul Kiparsky, Osmo Nikkilä ja Eeva Uotila (Uotila-Arcelli). Vaikka FÉL:n johdannossa selitetään, että fennougristimatrikkelissa saavat sijansa myös ne naapuritieteenalojen edustajat, jotka jotenkin ovat sivunneet fennougristiikkaa, suomalaisista puuttuvat ainakin slavisti Igor Vahros ja viime vuosina kenties Suomen huomatuinta etymologista tutkimusta suorittanut germanisti Jorma Koivulehto, yksi Debrecenin fennougristikongressin plenumesitelmien pitäjistä. FÉL:n tykkänään unohtamien suomalaisten luetteloon kuuluu myös »fennougristeja» sanan tavallisimmassa merkityksessä, so. suomen ns. etäsukukielten tutkijoita: udmurtin tutkija Pirkko Suihkonen, Suomalais-ugrilaisen Seuran kominkielisten materiaalien toimittaja ja oppikirjantekijä Paula Kokkonen, lappologit Marjut Aikio, Tuomas Magga ja Juhani Lehtiranta...

Myös verrattain tunnettuja muiden maiden kielentutkijoita on jäänyt pois jopa puutelistasta: tämmöisiä nimiä ovat nykytutkijoista Axel Groundstroem, Tette Hofstra, Jarmo Lainio, Kazuto Matsumura, Raimo Raag, Royal Skousen, Erling Wande, vanhemmista J. K. Qvigstad.

Tämmöiset puutteet eivät koske ainoastaan kielitieteilijöitä. Vaikka kirjallisuudentutkimuskin FÉLin toimituskunnan mielestä kuuluu fennougristiikkaan, puuttuvat kirjan puutelistastakin mm. semmoiset suomalaiset tutkijat kuin Pertti Karkama, Maria-Liisa Nevala ja Kerttu Saarenheimo sekä Yrjö Varpio, jonka edustamassa laitoksessa muuten on harrastettu suomalais-unkarilaista lukijatutkimusta.

Huomio kiintyy myös siihen, että teoksesta kokonaan puuttuu viime aikoina kritiikin kohteeksi joutunut Tallinnan Kielen ja kirjallisuuden instituutin entinen johtaja Endel Sõgel. Jos poisjättö on tahallinen, voi vain valittaa: stalinistinen epähenkilöiden luominen näyttäisi jatkuvan myös uudistuneessa Unkarissa.

Koska fennougristiikka-käsite on FÉL:n toimitustyössä ymmärretty ja määritelty mahdollisimman laajasti, matrikkelin henkilövalintoja eivät tunnu rajoittaneen juuri mitkään muut kuin puutelistan aiheuttajina mainitut »tekniset syyt», toisin sanoen toimitustyön ilmeinen kiireisyys. Ymmärrettävää — joskaan ei ehkä anteeksiannettavaa — on, että varmimmin ovat matrikkeliin päässeet sen tekijöiden tuntemat, siis Unkarissa ja etenkin Budapestissa vaikuttaneet tutkijat, kääntäjät ym. fennougristiikan harrastajat. Kun artikkelia vaille on kuitenkin jäänyt niin monia merkittäviä henkilöitä — mm. edellä luetellut suomalaiset ja kansainvälisesti tunnetut tutkijat — tuntuu hieman tasapainottomalta, että matrikkeliin on otettu mukaan nuoria alan harrastajia, joista joillakuilla opinnotkin ovat vielä kesken ja joiden fennougristinen toiminta toistaiseksi rajoittuu stipendiaattivierailuihin Unkarissa sekä kääntäjänä ja tulkkina työskentelyyn.

Artikkelien rakenteesta ja sisällöstä

FÉL:n artikkelit vaihtelevat laajuudeltaan lähes koko konekirjoitussivun pituisesta muutaman rivin mittaiseen. Esipuheessa toimituskunta selittää, että tunnettujen suuruuksien esittelyä on koetettu mahdollisuuksien mukaan supistaa — heistähän on saatavilla kirjallisuutta erikseenkin — jotta tilaa jäisi toistaiseksi lähes tuntemattomille fenno-

ugristeille. Mahdollisuuksien mukaan kustakin esitellystä on ilmoitettu tarkka syntymä- ja kuolinaika ja -paikka, kansallisuus, ala (esim. kielitiede, kansatiede tai kirjallisuus), keskeisimmät elämänvaiheet ja muutamia (enintään viisi) tärkeimpiä teoksia. Sitä vastoin arvoja ja kunnianosoituksia, seurojen jäsenyyksiä ym. ei ole lueteltu. Artikkelin lopussa viitataan tarvittaessa ko. henkilöä koskevaan kirjallisuuteen.

Edellä mainitut artikkelin rakennusperiaatteet tuntuvat sangen järkeviltä, ja aiheelliselta tuntuu myös se, että — kuten johdannossa luvataan — FÉL ei pyri yksityiskohtaisesti arvioimaan tai arvostelemaan esittelemiensä henkilöiden toimintaa. Johdannon puheet arvioinnista pidättymisestä alkavat kuitenkin ihmetyttää, kun kirjaa selaillessaan törmää seuraavanlaisiin joskus varsin ympäripyöreisiin, joskus suorastaan setämäisen alentuviin arvoarvostelmiin (suom. J.L.):

»— — ja hänestä tulee yksi kansansa, marien heimon oivallisimpia spesialisteja — — tämän kaiken tuloksena hän julkaisee asiantuntijoille korvaamattomia tutkimuksia ja kokoelmia — —» (s. 19).

»— — Hänen töissään on vain vähän omaperäistä näkemystä ja itsenäistä tutkimusta, mutta niiden merkitys on silti kiistämätön — —» (s. 54).

»— — Hän on obinugrilaisen kielitieteen kaikilla alueilla koko maailmassa tunnustettu ja siteerattu auktoriteetti, mutta hänen pätevyytensä myös monilla muilla uralilaisen kielentutkimuksen alueilla on ilmeinen — —» (s. 117).

»— — Stipendiaattina hän vierailee useaan otteeseen Budapestin yliopiston suomalais-ugrilaisessa laitoksessa ja saavuttaa oivallisen unkarin kielen taidon — —» (s. 198).

»— — mutta oikeastaan hän kykeni tarkastelemaan kauttaaltaan — aikaansa edellä olevalla tavalla — koko fennougristiikan ongelmakenttää — —» (s. 281).

Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että hajanainen ja kiireinen toimituskunta ei ole löytänyt artikkeleihin yhteistä linjaa ja tyyliä. Kuvaukset vaihtelevat todellakin lyhyistä, sähketyylisistä toteamuksista vuolaaseen tarinointiin (s. 51: »— — Elämänsä aikana, jota voidaan sanoa seikkailukkaaksi, hän on ollut ilmavoimien upseeri, sotavanki, pakolainen, diplomaatti ja yliopiston opettaja — —»).

Ainakin suomalainen lukija oudoksuu tällaista laveutta ja kaipaisi ennemmin lyhyttä matrikkelityyliä Kansallisten tieteiden henkilökalenterin tai Kuka kukin on -kirjan tapaan. Esipuheensa mukaan FÉL on »tarkoitettu nopeasti kehittyvän ja tutkimusalueeltaan jatkuvasti laajenevan kansainvälisen fennougristiikan tukimateriaaliksi» (s. 9). Tätä tehtävää edistäisivät parhaiten lyhyet artikkelit mahdollisimman monesta tutkijasta. Laajenevaa kansainvälistä fennougristiikkaa tukisi kovasti myös se, että tämmöisessä hakuteoksessa julkaistaisiin yhteystietoja. Ellei henkilöiden kohdalla osoitetietoja olisikaan, olisi hyvä, jos tämmöiseen kirjaan koottaisiin mahdollisimman monien fennougristiikan tutkimusta harjoittavien laitosten ja seurojen osoitetiedot.

Kannatettavaa lyhyyspyrkimystä edustaa se, että kultakin mainitaan enintään viisi keskeistä teosta. Turhalta ja vähän ristiriitaiselta toisaalta tuntuu, että nuorimpien tutkijoiden teosluetteloita on paisutettu sisällyttämällä niihin painamattomia opinnäytteitä ja alan sarjoissa ilmestyneitä vähäisiä kirjallisuusarvosteluja tai raportteja. Toisaalta vaikkapa Paul Alvren julkaisuja on FÉLissä vain kaksi, nekin suomen kielen oppikirjoja.

Artikkelien luotettavuuden arvioinnin kannalta olisi ollut hyvä tietää, mitkä artikkelit perustuvat asianomaisen itsensä antamiin tai tarkistamiin tietoihin, mitkä taas ovat kokonaan toimituksen omia sepitteitä. Ainakin meikäläisessä Kuka kukin on -teoksessa on toimituksen itse kokoamat artikkelit omalla merkillään erotettu muista.

Kiire näkyy

Toimitustyön selvä kiireisyys näkyy paitsi henkilövalinnan umpimähkäisyy-

dessä myös teoksen karun monistemaisessa ulkoasussa. Lyöntivirheitä on konekirjoittajalle sattunut valitettavan runsaasti, etenkin suomen-, viron- tai englanninkielistenkin teosten nimikkeissä. Erityisen kiusallista on, että henkilönnimiä on kirjoitettu väärin: Tiiu Erelt on saanut etunimekseen »Tiin», Jaan Õispuusta on tullut »Oispuu», Mart Mägerista »Mager». Runsaasti painovirheitä on etenkin matrikkelin lopun puuteluettelossa, jossa esiintyvät mm. »Maija-Liisa Heikimäki», »Kainu Heikkilä», »Elli-Kaija Köngör» [Köngäs-Maranda?], »L. F. Markineova» [Markianova], »Elna Õpik» [Öpik] ja »E. Uuspuld» [Uuspõld?]. Perin huitaistulta puuteluettelo tuntuu siinäkin suhteessa, että monet siinä esiintyvät ovat jääneet vaille etunimeä tai edes sen alkukirjainta. Keitähän mahtavat olla Alekseenko, Blinov, Iljin [p.o. Il'in], Jakovlev, Luuvila, Radaev, Rybakov, Spuler ja Suoniemi? Entä onko »Cajanus» vanhan kirjasuomen merkkimies Juhana Cajanus vai Budapestissa 1980-luvulla stipendiaattina vieraillut opiskelija Mikko Cajanus?

Venäläisten ja venäjänmaalaisten tutkijoiden sekä venäjänkielisten teosten nimet FÉL pyrkii esittämään ns. tieteellisen translitterointijärjestelmän mukaisessa asussa. Valitettavasti taustalla kummitteleva unkarilainen translitterointijärjestelmä aiheuttaa virheitä (ei tosin onneksi niin paljon kuin esimerkiksi Péter Domokosin Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta -teoksen suomenkielisessä laitoksessa, joka tässä suhteessa on aivan onneton): kirjoitetaan »Alatirev» pro Alatyrev, »Sligina» pro Šlygina, »Feokt'istov» pro Feoktistov mutta toisaalta »Kelmakov» pro Kel'makov.

Omituista on, että Tallinnan Kielen ja kirjallisuuden instituutin hiljakkoin edesmenneen entisen johtajan Eduard Pällin nimiasuna on venäjästä translitteroitu Pjall'.

Epäsäännöllinen on syntymäpaikkojen merkintä. Joskus syntymäpaikasta ei ole mitään mainintaa, joskus taas kysymysmerkki, joskus pelkkä synnyinpaikka, joskus taas sekä synnyinpaikka että -maa. Ongelmia ovat tuottaneet myös suomalaisten useat etunimet, joiden merkintä on kirjava.

Paha ja matrikkelin yleistä luotettavuutta vähentävä kömmähdys on se, että kaikki fennougristimaisteri Jorma Taivaisen nimiin merkityt julkaisut ovat teoksesta kokonaan puuttuvan tohtori Jorma Toivaisen julkaisuja.

Kenen hyödyksi?

FÉL on siis sekä henkilövalinnaltaan että tekniseltä toteutukseltaan epätasainen ja keskeneräinen teos. Puutteet toimituskunta uskoo ilmeisesti kuittaavansa sillä, että esipuheessa pyydetään lukijoita arvostelun sijasta tarjoamaan lisätietonsa ja korjauksensa päätoimittajan käyttöön, ilmeisesti tulevia laitoksia varten — näihin tosin vain vihjaillaan epämääräisesti. Jos tarkoitus on ollut käyttää tätä ensimmäistä versiota vain alustavana luonnoksena, eikö olisi ollut korrektimpaa pyytää etukäteen muutamia kollegoja eri maista auttamaan luonnoksen täydentämisessä kuin odottaa ilmaista apua pahaa aavistamattomilta FÉL:n ostajilta? Painettu, kansiin sidottu ja rahasta myyty kirja on periaatteessa valmis julkaisu, vaikka kannessa miten lukisikin »käsikirjoitus».

Johdannon lopulla päätoimittaja Domokos toteaa hurskaasti (s. 14): »Luotan siihen, että tämä työ lukijoiden ja käyttäjien avustuksella — myös teoksen lopussa olevan nimiluettelon pohjalta — voi edelleen rikastua ja todellakin piirtää näkyviin aikanaan kirjoitettavan yksityiskohtaisen suomalais-ugrilaisen tieteenhistorian ääriviivat.» Odottaako päätoimittaja todellakin, että fennougristimatrikkeli tulevassa, täydellisemmässä muodossaan (kenties jollekin maailmankielelle käännettynä, kuten esipuheen monikielisyys antaa aiheen arvella) pystyisi toimimaan kaikkien aikojen ja kaikkien maiden fennougrististen tieteiden historiateoksena, vai onko luonnos-

FÉL tarkoitettu materiaalinkeruun apuvälineeksi tällaista historiateosta varten?

Teoksen johdanto päättyy kunnioittavaan tervehdykseen Debrecenin 7. kansainväliselle fennougristikongressille, joka »ehkä entistä enemmän korostaa FÉL:n kaltaisten hankkeiden oikeutettuutta ja tarjoaa samalla sopivan tilaisuuden sen julkaisemiseen». Rinnastus fennougristikongressiin on aiheellinen ainakin siinä mielessä, että sekä kongressi että matrikkeli tuntuvat kärsivän liiasta laajuudesta ja epämääräisyydestä. Viimeksi koetut Syktyvkarin ja Debrecenin fennougristikongressit ovat toki olleet komeita ja näyttäviä, kulttuurikontaktien, joukkotiedotuksen ja monien kansanryhmien itsetunnon ja identiteetin kannalta tärkeitä tilaisuuksia. Samoin FÉL:n kaltainen yritys hahmottaa kaikkien aikojen uralilaisten kielten ja »uralilaisten kulttuurien» tutkimusta henkilöhistorian keinoin voisi — tunnollisemmin toteutettuna — olla sinänsä kunnianhimoinen hanke. Kun alan tutkimus kuitenkin vuodesta toiseen kehittyy yhä useammalle suunnalle ja löytää erilaisia foorumeja ja yhteyksiä, alkaa pelkkä kaukainen kielisukulaisuus tuntua yhä keinotekoisemmalta perusteelta niputtaa yhteen hyvin erilaista kielen- ja kulttuurintutkimusta. Samojedikielten ja Suomen kirjallisuuden tutkimukselle on vaikea löytää relevanttia yhteistä nimittäjää, ja entistä vaikeampi on vastedes kuvitella tutkijaa, jota tiedot näistä molemmista kiinnostaisivat yhtä lailla.

Olemme tässä arvostelleet uutta fennougristimatrikkelia hyvinkin yksityiskohtaisesti, koska matrikkeleita kyllä tarvitaan: esimerkiksi käy se, että Seulasten nukahdettua on Suomessa kaivattu Kansallisten tieteiden henkilökalenterista ajantasaista laitosta. Avuksi monessa asiassa voisi yleismaailmallinenkin hakuteos olla, mutta sellaiselta vaadittaisiin aika lailla. Epävarmaa on, voidaanko ja kannattaako laatia FÉL:n tapaista lähes kaikki mahdolliset tieteenalat käsittävää teosta. Kunnolla tehty pelkkään kielentutkimukseenkin — fennistiikka ja hungarologia mukaan luettuna — keskittyvä matrikkeli olisi melkoinen urakka. Se vaatisi yhteyshenkilöt kaikista maista, joissa fennougristiikkaa yliopistoissa tutkitaan. Matrikkeli tulisi julkaista joko saksaksi tai englanniksi, ja artikkelien tulisi olla rakenteeltaan selkeitä ja sisällöltään asiallisia. Tällaisen matrikkelin julkaiseminen kirjana lienee välttämätöntä jo siksi, että useissa fennougristiikan harjoittamisen paikoissa ei ole mahdollisuuksia ATK-tietokantojen käyttöön. Itse käsikirjoitus olisi kuitenkin syytä tehdä ATK:n avulla sekä uusintapainosten oton helpottamiseksi että mahdollisten tulevien tietokantojen luomiseksi.

Nyt julkaistu FÉL on vain harvalle hyödyllinen. Unkarinkielisyys sulkee pois suurimman osan mahdollista käyttäjäkuntaa, ja unkarinkielisille lukijoille teos taas tarjoaa vain niukasti informaatiota, kun mukaan on osattu ottaa vain unkarilaisille vanhastaan tutut fennougristit, oudommat taas on »teknisistä syistä» jätetty pois.

Heikki Hurtta
Johanna Laakso